

QARABAĞDA PALIDLARIN (*QUERCUS* SSP.) BİOMÜXTƏLİFLİYİ

Zümrüd Məmmədova, Güllü Əliyeva*

AMEA-nın Dendrologiya İnstitutu

Qarabağın zəngin florasında biomüxtəlifliyin formalaşmasında palıd ağaclarının özünəməxsus yeri vardı. Belə ki, palıd meşələrinin 35%-dən çoxu Kiçik Qafqazda yayılmışdı, Kiçik Qafqazın ekosisteminin 60%-i məhz palıdlıqların payına düşür. Ədəbiyyat materiallarına nəzər salsaq görürük ki, Qarabağda palıd cinsindən Gürcü palıdı (*Quercus petraea* subsp. *Polycarpa* (Schur) Soó), Şərq palıdı (*Quercus macranthera* subsp. *syspirensis* (K.Koch) Menitsky), Araz palıdı (*Q. araxina* (Trautv) A.Grossh), Qırmızı palıd (*Q. rubra* L.), Uzunsaplaq palıda (*Q. robur* subsp. *pedunculiflora* (K.Koch) Menitsky) rast gəlinmişdir. Gürcü palıdına Qarabağda və Laçın rayonunda (1400-1650 m) müxtəlif meylli yamaclarda kol örtüklü meşə zolaqlarında, eləcə də Zəngilan və Cəbrayıl rayonlarında quru şəraitdə yamaclarda və dərə hissələrdə təsadüf edilmişdir. Şərq palıdı Kiçik Qafqazın cənub-şərq hissəsində Laçın və Qubadlı rayonları ərazisində yüksək doluluqlu məhsuldar meşələr, Kəlbəcər rayonu, Qaradırmaçayın sol sahilində az rütubətli müxtəlifotlu palıdlıq, Kəlbəcər rayonu, Şaplar kəndinin üstündə qayalı-daşlı yamacda ardıc meşəaltı palıdlıq, Şuşa rayonu, Turşsu yaylağında quru dik daşlı yamacda bozqır ot örtüklü palıdlıq, Laçın rayonu, Alxaslı kəndinin yanı, az rütubətli dik yamacda aşağı doluluqlu çəmən-bozqır ot örtüklü vələsli-palıdlıq ekosistemləri yaratmışdır. Araz palıdı Kiçik Qafqazın cənub yamacında – Zəngilan (Bərgüşadçay) və Qubadlı rayonlarında 500-1100 m hündürlükdə olan meşələrin tərkibinə daxildir. Hazırda Araz palıdı Azərbaycanın nadir bitki növü kimiə "Qırmızı kitab"a daxil edilmişdir. Qırmızı palıd növünə isə Azərbaycanda yalnız Laçın rayonunun ərazisində rast gəlinmişdir. Uzunsaplaq palıd Kiçik Qafqazın cənubunda qarışıq meşə formasiyalarının yaranmasında iştirak etmişdir.

Təəssüflər olsun ki, Qarabağın təbiəti və bitki örtüyü də erməni vandalizmindən öz nəsibini almışdır. Füsunkar təbiət məhv edilmiş, ərazi xarabalığa çevrilmişdir. Dünya ictimaiyyəti də şahid oldu ki, insanlıqdan pay almayan erməni məxluqları müharibənin son günlərində ağ fosfor tipli bombalardan istifadə edərək Şuşada meşələri yandırdı. Bütün Qarabağ bölgəsində olduğu kimi, Şuşada da çox zəngin və qiymətli meşələrimiz var. İşğaldan əvvəl meşə fondunun ümumi sahəsi 8526 hektar olmuşdur. Əsasən qiymətli və çoxillik palıd, ardıc, fıstıq, vələs, şam, göyrüc, qoz ağaclarından ibarət sıx meşəliklərin yaratdığı unikal bir ekosistemin məhv edilməsi, əsasən endem xarakterli bioloji müxtəlifliyə ciddi zərbə vuran bu vandal hərəkətlər Ermənistan tərəfinin də qoşulduğu ətraf mühit üzrə bütün beynəlxalq konvensiyalara görə bəşəri cinayət kimi qiymətləndirilir. Çünki ağ fosfor tipli bombalardan istifadə edilməklə törədilən yanğınların söndürülməsi, eləcə də təbii yollarla sönməsi mümkün deyil və belə yanğınlar uzun müddət davam edir.

Qarabağda mövcud olmuş biomüxtəlifliyin bərpasında palıd növlərindən müvəffəqiyyətlə istifadə etmək olar. Bunun üçün xüsusi palıd şitillikləri salınmalı və hər bir palıd növü əvvəl yayıldığı areallar nəzərə alınmaqla öz tələbatına uyğun torpaq sahələrinə köçürülməlidir. Qarabağda palıdların biomüxtəlifliyinin bərpası üçün xüsusi layihələr işlənilməli və planlı şəkildə həyata keçirilməlidir. Biz alimlər Qarabağın yenidən bərpasında və "Cənnət Qarabağ"a çevrilməsində əlimizdən gələni etməyə, dövlətimizə dəstək olmağa hazırıq.